

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR
VAZIRLIGI

ILMIY
AXBOROTNOMA

2023

NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI
ILMIY AXBOROTNOMASI

- НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК НАМАНГАНСКОГО
ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА
- SCIENTIFIC BULLETIN OF
NAMANGAN STATE UNIVERSITY

ISSN:2181-0427

journal.namdu.uz

AMALIYOTGA YO‘NALTIRILGAN TA’LIM KLASTERI MUHITIDA O‘QUVCHILARNING KASBIY TAYYORGARLIGINI RIVOJLANTIRISH TEKNOLOGIYALARI

Qorayev Samariddin Barakayevich

Toshkent Iqtisodiyot va Pedagogika Instituti

Toshknet viloyati, Chirchiq shahri, Shodlik m.f.y., A.Temur shox ko‘chasi 198-uy

E-mail: s.qorayev@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada ta’lim va amaliy faoliyat subyektlari klasterli muhitida o‘quvchilarning kasbiy tayyorgarligini rivojlantirish modelini amalga oshiramiz. Biz ushbu tadqiqotda model atamasini “texnologiya” bilan yaqin aloqada ko‘rib chiqamiz, bunda model ma’lum bir tasvir, ta’lim texnologiyasining varianti (G.K.Selevko) yoki uning loyihasi ekanligini hisobga olamiz.

Kalit so‘zlar: talim va amaliy faoliyat, texnologiya, ta’lim natijalari, munosabatlar, kasb-hunar maktabi o‘quvchilari, metodlar.

ТЕХНОЛОГИИ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ В СРЕДЕ ПРАКТИКО-ОРИЕНТИРОВАННОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО КЛАСТЕРА

Караев Самариiddин Баракаевич

Ташкентский экономико-педагогический институт

Ташкентская область, г. Чирчик, ул. А. Темура, 198, Шодликский район

Электронная почта: s.qoraev@gmail.com

Аннотация. В данной статье мы реализуем модель развития профессиональной подготовки студентов в кластерной среде субъектов образования и практической деятельности. В данном исследовании мы рассматриваем термин модель в тесной связи с понятием «технология», учитывая, что модель представляет собой определенный образ, вариант образовательной технологии (Г.К. Селевко) или ее проект.

Ключевые слова: учебно-практическая деятельность, технология, образовательные результаты, отношения, учащиеся ПТУ, методы.

TECHNOLOGIES FOR DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL TRAINING OF STUDENTS IN THE ENVIRONMENT OF PRACTICE-ORIENTED EDUCATIONAL CLUSTER

Karayev Samariddin Barakaevich

Tashkent Institute of Economics and Pedagogy

Tashknet region, Chirchik city, Shodlik district, 198 A. Temur branch street

E-mail: s.qorayev@gmail.com

Abstract. In this article, we will implement the model of development of professional training of students in the cluster environment of subjects of education and practical activity. In this study, we consider the term model in close connection with "technology", taking into account that the model is a certain image, a variant of educational technology (G.K. Selevko) or its project.

Key words: education and practical activity, technology, educational results, relations, vocational school students, methods.

Kirish

“Pedagogik texnologiya” tushunchasi bir qator mahalliy va xorijiy olimlar V.P.Bespalko, B.Blum, I.P.Volkov, J.Gass, M.V.Klarin, L.Leya, B.T.Lixachev, P.Mitchell, V.Popham, T.Sakamoto, B.Skinner, Y.R.Terri, J.N.Harb va boshqalar tomonidan ishlab chiqilgan:

“Pedagogik texnologiya” atamasining mazmunini ko‘rib chiqishning to‘rtta asosiy yondashuvini aniqlashga imkon berdi:

- pedagogik vositalaridan foydalangan holda amalga oshiriladigan bilim sohasi yoki pedagogika fanining bir qismi sifatida;
- ta‘lim natijalariga erishishning dinamik jarayoni sifatida;
- bir qator tamoyil va qoidalarga rioya qilgan holda ta‘lim jarayonini amalga oshirish vositasi va tashkil etish usuli sifatida;
- bilimlar, munosabatlar, harakatlar, shakllar, metodlar, metodlar majmui sifatida.

Adabiyotlar sharhi

V.A.Slastenin pedagogik texnologiya atamasini talqin qilishda “o‘zgaruvchan ta‘lim jarayoni sharoitida tashxis qo‘yilgan va bashorat qilinadigan natijaga erishishni instrumental ravishda ta‘minlaydigan tartiblangan harakatlar, operatsiyalar va protseduralar to‘plami” deb tushuntiradi [1].

Bir qator olimlarning (M.Y.Bershadskiy, Y.V.Senko, G.K.Selevko) asarlari tahlili shuni ko‘rsatdiki, pedagogika fanida “pedagogik texnologiya” tushunchasidan tashqari “ta‘lim texnologiyasi” atamasi ham mavjud.

Shunday qilib, A.V.Maslennikova ta‘lim texnologiyasini “ta‘limning yanada samarali shakliga erishish uchun inson va texnik resurslarni va ular o‘rtasidagi o‘zaro ta‘sirni hisobga olgan holda bilimlarni o‘rganish va o‘zlashtirishning butun jarayonini rejalashtirish, qo‘llash, baholashning tizimli usuli” deb tushuntiradi [2].

Shuningdek, bir qator mualliflar [3] ta‘lim texnologiyasini ta‘lim jarayonining barcha ishtirokchilari uchun qulay shart-sharoitlarni yaratib, kutilgan natijaga erishish uchun rejalashtirish, tashkil etish va tuzatish bo‘yicha o‘quvchilar va o‘qituvchining birgalikdagi faoliyati sifatida qaraydilar.

Muhokama qismi

Modelni amalga oshirish o‘quvchilarni kasbiy tayyorlashga qaratilgan amaliyotga yo‘naltirilgan texnologiyadan foydalanish bilan bog‘liq. Biz ushbu texnologiyani ta‘lim texnologiyasi deb ataymiz, chunki u quyidagi xususiyatlarga ega:

- o‘qituvchi tomonidan qat‘iy rejalashtirish mavjud bo‘lmagan holda, o‘qituvchi va o‘quvchilarning birgalikdagi faoliyati mavjud bo‘lib, o‘quvchi o‘z faoliyatining yakuniy natijalarini va ularga erishish jarayonini aniqlashga imkon beradi;
- o‘quvchilar tomonidan ta‘lim olishda o‘z-o‘zini boshqarishning mavjudligi ularning ta‘lim jarayonining barcha bosqichlari va natijalarini nazorat qilishni nazarda tutadi;
- ta‘lim va amaliy faoliyat klasteri subyektlari faoliyati uchun tarmoq o‘zaro hamkorlik orqali ta‘minlangan qulay sharoitlar yaratish o‘qituvchilarni o‘quvchilarning shaxsiy salohiyatini ochish, amalga oshirish va rivojlantirish uchun sharoitlarni izlash va yaratishga yo‘naltiradi.

Shuni ta'kidlash kerakki, aksariyat zamonaviy tadqiqotlarda asosiy toifalardan biri bo'lgan integratsiya pedagogik nuqtai nazardan "ta'lim jarayoni subyektlarining imkoniyatlaridan samarali foydalanishga va sharoitlar yaratishga qaratilgan ta'lim tizimini yaratish uchun asos sifatida qaraladi". [5].

Ushbu yondashuvga asoslanib, tavsiflangan texnologiyani integrativ deb tasniflash mumkin, chunki umumiy va o'rta ta'limning mavjud ta'lim texnologiyalari, kasbiy ta'lim texnologiyalari va ishlab chiqarishning ta'lim zaxiralarini birlashtirib, ular o'rtasidagi munosabatlarni rivojlantirishga yordam beradi, ularning yagona tizimni shakllantirish bilan o'zaro to'ldiradi. Ushbu texnologiyalarning har biri ta'lim va amaliy faoliyat klasterining alohida predmeti tomonidan amalga oshiriladi va uning oldiga aniq belgilangan vazifalarni hal qilishga qaratilgan: kasb-hunar maktab – fanlardan yuqori darajada bilim berish, OTM- nazariy va amaliy ixtisoslashtirilgan, kasbiy ta'lim berish va korxona – kasbga tayyorlashni amalga oshirish. Ularning biz ishlab chiqayotgan yagona texnologiyaga integratsiyalashuvi umumiy maqsadni amalga oshirishga olib keladi - o'quvchilarning tayanch kompetensiyalarini rivojlantiradi. Ko'rib chiqilayotgan texnologiyada integratsiya ta'lim jarayonining mazmuni, usullari, tashkil etish shakllarini tanlashda ham, axborot almashish va moddiy-texnika bazasini shakllantirishda ham amalga oshadi.

Amaliyotga yo'naltirilgan texnologiya - bu yaxlit didaktik tizimni tashkil etuvchi pedagogik protseduralar va usullarning ketma-ketligi, ularni amalga oshirishda bilimlarni shakllantirishga, o'quvchilarning amaliy faoliyati tajribasiga, kasbiy o'zini o'zi shakllantirishni ta'minlaydi. Natijada, o'qitishning tanlangan yo'nalishi bo'yicha ta'limni davom ettirish imkoniyati yaratiladi.

Ishlab chiqilgan texnologiyaning amaliyotga yo'naltirilishiga quyidagilar orqali erishiladi:

- ta'limning uzluksizligi, tayanch fan bo'yicha o'quvchilar bilimni shakllantirish jarayonining yaxlitligi, o'quvchilarning kelajakdagi kasbiy faoliyat tajribasini o'zlashtirish uchun sharoit yaratish;

- o'quvchilarning qiziqishlarini ta'lim ehtiyojlariga muvofiq taqsimlashga asoslangan va alohida fanlarni chuqur o'rganishga hissa qo'shadigan, shuningdek, o'quvchilarning individual ta'lim yo'nalishlarini yaratish qobiliyatiga ega bo'lgan ta'limning kasbiy yo'naltirilgan mazmunini tanlash;

- o'quvchilarda kelajakdagi kasbiy faoliyat uchun muhim shaxsiy xususiyatlarni, shuningdek, kadrlar tayyorlash sohasidagi ta'limni davom ettirishga hissa qo'shadigan bilim, ko'nikma va malakaani rivojlantirishga qaratilgan ta'lim texnologiyalaridan foydalanish;

- o'quv rejasiga fanlarni qo'shish, kasbiy muhitga sho'ng'ish uchun kasbga yo'naltirilgan o'quv mashg'ulotlari, kasb haqidagi shaxsiy g'oyani mehnat bozori talablari bilan taqqoslash, o'z kasbiga ega bo'lish uchun kasbiy faoliyat asoslarini o'rganishni rag'batlantirish;

- o'quvchilarni o'qitish yo'nalishiga muvofiq haqiqiy amaliy va eksperimental ishlarni amalga oshirish uchun kvaziprofessional faoliyatning innovatsion shakllariga jalb qilish.

- o'quvchilarning dars vaqtidagi real vazifalarini bajarishi uchun ularni kasbiy ishga joylashtirish uchun moddiy-texnika bazasini yaratish;

Ushbu texnologiya ta'lim va amaliy faoliyat subyektlari klasteri predmeti doirasida ta'lim mazmunini fanlararo tashkil etishga o'tishni ta'minlaydi, o'quvchilar o'rtasida kasbiy kompetensiya omili sifatida mas'uliyatni rivojlantirishga yordam beradi, shuningdek, o'z xatti-

harakatlar strategiyasini tayyorlash; o'quvchilar o'rtasida kasbiy tayyorgarlikni rivojlanishiga yordam beradi [4].

Yuqorida aytilganlarning barchasi ushbu texnologiyani amaliyotga yo'naltirilgan deb tasniflash imkonini beradi.

Ushbu texnologiyani loyihalashda biz rejalashtirilgan natijaga erishish uchun o'qituvchi va o'quvchilarning birgalikdagi faoliyatini tashkil etishning eng oqilona usulini hisobga oldik. U turli xil psixologik-pedagogik tushunchalarni, turli metod va o'quv vositalarini o'zida mujassamlashtirib, turli o'quv qurollari asosida o'quvchilarning samarali mustaqil ishlarini tashkil etishi kerak.

Ta'lim texnologiyasi mezonlariga (konseptuallik, tizimlilik, boshqaruvchanlik, samaradorlik va ishlab chiqaruvchanlik) muvofiq, amaliyotga yo'naltirilgan texnologiya o'z tuzilmasida quyidagi aniq belgilangan bloklarga ega: konseptual, mazmunli va jarayoniy.

Biz yaratgan texnologiyaning konseptual asosini o'quvchiga yo'naltirilgan ta'lim (G.G.Kravsova, T.A.Matis, Y.A.Poluyanova, I.S.Yakimanskaya va boshqalar), amaliyotga yo'naltirilgan ta'lim (Y.P.Vetrov, T.A.Dmitriyenko, N.P.Klushina, P.I.Obrazsova, F.G.Yalalov va boshqalar) va o'quvchilarning ilmiy-tadqiqot faoliyatini rivojlantirishning zamonaviy konsesiyalari (A.V.Leontovich, A.S.Obuxov, A.N.Poddyakov, A.I.Savenkov, V.I.Slobodchikov) tashkil qiladi.

Kasbiy rivojlanishning motivatsion va individual-shaxsiy komponentini shakllantirishda o'qitishda shaxsga yo'naltirilgan yondashuvdan foydalanish juda zarur, chunki bu o'quvchilarning shaxsiy fazilatlarini namoyon etish va rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlarni yaratishga imkon beradi. Ikkinchisi fanni o'rganish motivatsiyasiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, bu chuqur tizimli bilim, ko'nikmalar va qiyinchiliklarni yengishga doimiy qiziqishni shakllantirishga olib keladi va ularning barchasi natijada o'quvchining uning kelajakdagi kasbi bo'yicha shaxsiy yondashuvini yaratadi [6].

O'qitishda shaxsga yo'naltirilgan yondashuv bilan bir vaqtda kasb tanlashga qaratilgan faoliyatni shakllantirishga yordam beradigan amaliyotga yo'naltirilgan yondashuv tushunchasidan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Bu o'quvchilarga kasb-hunar ta'limi muassasasidagi ta'limni OTM va ishlab chiqarish sharoitida amaliy faoliyat bilan birlashtirish imkonini beradi. Ta'lim jarayonining bunday tashkil etilishi bilan o'quvchilar haqiqiy ishlab chiqarish sharoitida bo'lib, ular kelajakdagi kasbi bo'yicha muvaffaqiyatli ishlash uchun zarur bo'lgan tegishli amaliy ko'nikmalarni, amaliy tajribani oladilar. Ushbu yondashuv bilan butun ta'lim jarayoni ta'limning yakuniy mahsulotiga qaratilgan bo'lib, bu o'quvchilar o'rtasida aniq kasbiy rivojlanishni ta'minlaydi.

Xulosa

O'quv va tadqiqot faoliyati konsepsiyalari o'quvchilarning o'z faoliyatini bashorat qilish va loyihalash qobiliyatiga asoslanadi. O'quv va tadqiqot faoliyati moslashuvchan, shuning uchun bunday faoliyatning rejalashtirilgan natijasi yagona va aniq belgilab qo'yilmaydi, bu o'quvchilarning individual xususiyatlariga bog'liq. Bunday erkinlik darajasi vazifani bajarishda mustaqillikning namoyon bo'lishiga yordam beradi, shunchaki tashqi kuzatuvchi sifatida emas, balki faoliyat subyekti bo'lish istagini belgilaydi. Ushbu yondashuvni amaliyotga yo'naltirilgan texnologiyadada qo'llash tavsiya etiladi, chunki u o'rta kasb-hunar maktabda, insonni o'ylashga, kashf etishga intilganda samarali hisoblanadi. O'quvchilarning tafakkuri qiziqarli masalalarni o'rganish va tekshirishga qaratilgan bo'lib, dunyoni ilmiy bilishga qaratilgan. O'quvchilarning

bir g'oya bilan birlashtirilgan hamkorligi rejalashtirish va muloqot qilish ko'nikmalarini, mustaqillikni, fanga qiziqishni rivojlantirishga yordam beradi va natijada kasbiy rivojlanishning individual-shaxsiy komponentini shakllantirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. Лернер И.Я. Дидактические основы методов обучения /И.Я.Лернер. - Москва: Педагогика, 1981. - 185 с.
2. Ломов Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии / Б. Ф. Ломов. - М.: Педагогика, 1980. - 300 с.
3. Луков В. А. Социальное проектирование / В. А. Луков. - М.: Изд-во Московского гуманитарного университета: Флинта, 2009. - 240 с.
4. Mavlonova R.A. Boshlang'ich ta'limning integratsiyalashgan pedagogikasi. – Metodik qo'llanma. –T.: TDPU, 2005. -109 b.
5. Мануйлова Е.А. Инновационное развитие региона: формирование региональных образовательных кластеров / Е.А. Мануйлова // Инновации. - 2007. - № 7. - С. 77.
6. Михайлычев Е.А. Теоретические основы педагогической диагностики: Автореф. Дисс..... д-рапед. наук / Е.А. Михайлычев. - Бухара, 1991. – 401с.

INKLYUZIV TA'LIM SHAROITIDA UMUMIY O'RTA TA'LIM MUASSASALARI O'QITUVCHILARINI KASBIY TAYYORLASHNING NAZARIY ASOSLARI

Muxayyo Umaralieva,

T.N.Qori Niyoziy nomidagi O'zbekiston pedagogika fanlari ilmiy tadqiqot instituti bo'lim boshlig'i, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori(PhD).

Annotatsiya: Maqolada inklyuziv ta'lim tizimida o'qituvchilarning kasbiy mahoratini oshirish va alohida ehtiyojli bolalar bilan ishlashning o'ziga xos xususiyatlari ko'rib chiqilgan. Shuningdek, interaktiv texnologiyalar yordamida yanada rivojlantirish tamoyillari, davlat siyosatida inklyuziv ta'limga berilayotgan e'tibor natijasi ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar. Inklyuziv ta'lim, kasbiy mahorat, siyosat, tadqiqot, nazariya va amaliyot, ijtimoiy muhit, ijtimoiy moslashuv.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ УЧРЕЖДЕНИЙ ОБЩЕГО СРЕДНЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Мухая Умаралиева-Заведующий отделом Научно-исследовательского института педагогических наук Узбекистана имени Т.Н. Кори Ниёзи, доктор философских наук (PhD) по педагогическим наукам.

Аннотация: В статье рассмотрены особенности повышения профессионального мастерства педагогов и работы с детьми с особыми потребностями в системе инклюзивного образования. Также рассмотрены принципы дальнейшего развития с помощью интерактивных технологий, результат внимания, уделяемого инклюзивному образованию в государственной политике.